

Franckesche Stiftungen zu Halle

**Ivsti Henningii Boehmeri, Icti, Potent. Regi Borvss. A Consil.
Int. Regim. Dvcat. Magdeb. Cancell. Director. Reg. Frideric.
Eivsdemqve Prof. Ivrr. ...**

Böhmer, Justus Henning

Halae Magdebvrgicae, MDCCLXXIII.

VD18 12136018

Cap. II. De Obligatione Subditorum Intuitu Imperantis.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-202771

§. XXXVII. Sic etiam, qui infamis inter suos esse cœpit, non statim apud alios extra rempublicam q) in eodem statu consideratur.

CAP. II.

DE OBLIGATIONE SVBDITORVM
INTVITV IMPERANTIS.

§. I.

Obligatio ex natura *imperii & subiectionis* potissimum consistit in *necessitate agendi ex imperantis præscripto*, quæ alias dicitur *obedientia. r)*

§. II.

q) Bannitus extra imperium potest a Rege Galliæ ad omnes admitti honores, quoniam infamia se non extendit ultra territorium; quod etiam in relegatis cum infamia ex academiis dicendum est. Et si vel maxime infamia perpetuo & ubique personæ cohæreat, posset tamen extra rempublicam ab alio imperante aboleri ad effectum, ut intra ipsius territorium ad omnes dignitates admitti queat.

r) Imperans se refert ad subditos, ex cuius imperii indole sequitur, ut ei sit obediendum, adeoque inde statim regula iuris: *imperanti pare*. Si enim ei non esset parendum, non foret imperans. Quin cum respublica tota hac mutua relatione cohæreat, & præterea societas inæqualis sit, *obedientia* per se inde fluit. Inane foret imperium sine obedientia. Non sunt subditi, qui ad obedientiæ leges non sunt adstricti, licet imperans quidem quoad nomen, non quoad rem in tali respublica detur. Apud Germanos antiquos fuere reges
autz.

§. II. Dependet hæc ipsa obligatio ex *submissione voluntatis & agnitione imperantis, s)* quæ si in totum deficiat, obligatio quoque cesset.

§. III. Et quia hæc obligatio salutis humani generis prospicit, & ex præcepto legis naturæ venit, & præterea in statu civili absolute necessaria, hinc etiam stringit conscientiam. *t)*

§. IV.

autoritate magis suadendi, quam imperandi; ergo nec subditos proprie dictos habuere, cum non vi, sed precibus, non imperio, sed consilio omnia peragere debebant. Prout itaque ratio imperii se habet, ita quoque de subiectione iudicandum.

s) Ab initio quidem respublicæ plerumque violenta subiectione ortæ sunt, sed, iis semel introductis, omnes, qui rempublicam intrant, se submittere, & imperium imperantis agnoscere tenentur. Imo qui antea liberi populi erant, statim obligationem hanc subeunt, quoties se voluntati vnus subiiciunt. Et sic obligatio hæc ex pacto quoque tacito deduci potest, prout supra id expositum. Imo ne quidem submissio sufficit, si ne quidem ab imperante recipiuntur. Sic Afri cum Pœnis bellum gerentes ad Romanos confugerunt, & futuros se sub imperio Romano dixerunt, si illis videatur, non sunt tamen recepti, APPIANVS de bello Punic. p. 7. edit. Amst. Sic quoque victi in bellis se submittere victori tenentur. Quamdiu adhuc resistunt, hostes, non subditi sunt, atque adeo cessat omnis ad parendum obligatio. Neque hæc obligatio pro inani habenda, quod violenta sit, cum vis in statu belli pro iniusto medio haberi nequeat, quippe quod inter gentes, vt licitum medium acquirendi imperia, receptum.

t) Id ipsam est, quod PAVLVS inculcat Rom. XIII. conf. GROTIUS lib. 1. c. 4. §. 4. Obligatio in conscientia dicitur, quæ simul internam obligationem inducit, vt si con-

tra

§. IV. Comprehendit autem hæc obligatio necessario in se (1) *renunciationem omnis resistentiæ*, quæ in *statu naturali* obtinuit, u) cum renitentia pugnet cum obedientiæ vinculo.

§. V.

tra agamus, Deum lædamus, omnis boni ordinis autorem & approbatorem. Cum itaque hæc obedientia in hominum salutem a Deo approbata sit, non potest non inobedientia Deum lædere. Accedit, in ipsa felicitatem totius reipublicæ contineri, quam supra in unione quæsiui, hanc autem non aliter obtineri posse evidens est, quam si omnium voluntas imperantis voluntatem sequatur, id quod per obedientiam fit. Optime hoc animaduertit Agesilaus, qui interrogatus, quam ob causam Spartani aliis feliciores essent? respondit: *Quia plus quam alii se exercent imperando & obediendo.* PLUTARCHVS in *Apophthegm. Lacon.* p. m. 212. Idem quoque AGIS Archedami filius interrogatus, *quam disciplina maxime Sparta exercebatur?* corroborauit, respondens: *peritia imperandi & parendi*, id. *ibid.* p. 215. Eleganter id ipsum CHRYSANTVS apud XENOPHONTEN l. VIII. *Cyrop.* p. m. 201. lit. a. b. c. illustrauit, & inde perpetuam rerumpublicarum felicitatem deducit his verbis: *Cogitate, quam urbem hostium ab iis capi possit, qui nolint imperio parere? quæ amicorum urbs conseruari possit, qui nolint imperio parere? qui militum contumacium exercitus victoria potiri possit? quonam modo facilius possint in præliis homines vinci, quam ubi cæperint seorsum singuli salutis propriæ consilia capere: quid aliud rei præclaræ perfici possit ab iis, qui potioribus laud parent? quæ urbes legitime administrentur? quæ domus seruari queant? quo pacto naues eo perueniant, quo tendunt? Nos ipsa ea commoda, quæ modo nobis adsunt, quam alia ratione magis comparauimus, quam principi parendo? &c.*

u) In *statu naturali* homines æquales sunt, ergo ad resistentiam

§. V. Quibus positis perspicuum est, populum, qui imperio alterius parer, nullam retinere maiestatem seu summam potestatem, $\propto$) id quod statuunt Monarchomachi.

§. VI.

stendum procliues, inde bellum. Sed in statu civili necessario a statu illo renitendi recedendum fuit, alioquin potius dissociata multitudo quam civilis societas foret, & status belli non cessaret. Accedit, quod obedientia statim cesset, ubi resistentia potest locum habere.

x) Contradictionem inuoluit, subditos habere quandam maiestatem h. e. summum imperium, & tamen eos debere obedire, eosque renunciasse resistendi facultati. Monarchomachi id ideo asserunt, ut populo ius tribuant insurgendi contra imperantem, si male agat, sic enim putant, populum superiorem esse, qua sententia perniciosior in hac disciplina reperiri non potest. Nec obstat, quod imperium propter populum sit, & sic ex nobilitate finis populus superior iudicari debeat, nam hoc tantum ad officium imperantis pertinet, quomodo ipse debeat esse comparatus, non vero ad ius populi. Sic & pater utilitatem liberorum quarit, non tamen liberi superiores sunt, & patri resistere possunt. Inde non possunt non arma subditorum contra imperantem mota iuri publico vniuersali repugnare. Cum contra EMERICVM Hungariae regem a fratre iuniore ANDREA arma sumta & subditi ad seditionem deducti essent, & iam res ad praelium spectaret, Emericus depositis armis & stipatoribus, corona sceproque ornatus per mediam aciem seditionem incescit, illamque his verbis compescuit: *Non cum mortali vobis res est, miseri, sed cum eo, cui prae diuina dignitate supra mortalitatem aliquid accedit, sub omnipotentis Dei tutela reges degunt, quorum laesa*
Maie.

§. VI. Sed voluntatum submissione semel facta imperanti etiam *duro, impio & infideli* parendum, y) nec sub prætextu *impietatis* aut *here-*

Maiestas vix populorum exitio expiari potest. BONFINIVS rer. Hungar. decad. 2. l. 7.

y) Contrarium plures antiquitas censuerunt, tam Ethnici, quam Christiani. Satis notanter ait *SENECA in Herc. fur. victima haud ulla amplior potest, magisque optima mactari Ioui, quam rex iniquus.* Clerus Romanus ad stabiliendam suam potestatem populo impie persuadere tentavit, regem impium, h. e. a clero non dependentem, non esse regem. Sic *NICOLAUS Pontifex* Lotharium regem esse negat propter commissum adulterium, si tamen, ait, rex veraciter dici possit, qui nullo salubri regimine corporis appetitus refranat, sed lubrica enervatione magis illicitis eius moribus cedit, c. 21. C. 2. qu. 1. Similia in patrum scriptis passim obveniunt. Hoc intuitu Clerici autores fuisse videntur, ut reges electi iurare & solenniter promittere necessum haberent de pietate & iustitia conservanda; ut, si regem impium deprehenderent, iam amplius eidem subditos non obligari crederent, qualis est impia *ROSSAEI* philosophia; quin talem regem impium tyrannum esse allegabant, hunc autem legitime a quovis interfici posse, imo interfectorem adhuc præmiis affici posse debere voluere. Atque hæc philosophia est illa pestis nefanda, quæ tot rerumpublicarum eversionem procuravit, suffragante clero impio. Magis sobria certe philosophia veterum Christianorum fuit, qui *Juliano Apostata* non denegaverunt obedientiam ob apostasiam. Ab hac impia sententia profluxerunt seditiones & bella civilia, quæ tamen iudice *PLUTARCHO in Bruto c. 17. peiora & deteriora sunt tyrannide & iniusto imperio.* Breuiter, sicut princeps propter impietatem non amittit imperium, ita subditorum obligatio durat. Si amitteret illud, vel

hæreseos z) ei obedientia deneganda.

§. VII.

vel ex *natura status civilis* hoc fieri dicendum esset, quod absurdum, cum potius statui civili eiusque quieti repugnet, vel ex *precedente pacto*, quod tamen hic deficit, & si vel maxime adsit, deest tamen, qui de eo iudicare possit, cum *populus proprio iudicio* se obligationi eximere nequeat.

- z) Romanæ aulæ ius publicum aliud docet, quod ita principes Hierarchiæ & iugo cleri se subducant, & quasi rebelles fiant, quod dogma mirifice excoluerunt ab omni tempore hi, qui societatem Iesu profitentur. Bellum omnibus regibus hæreticis gravissimum indixit iam olim anno 1592. Wilhelmus Rossæus, vel, qui sub hoc nomine latitat, GILBERTVS GENEBRARDVS in *tr. de iusta reip. christ. in reges impios & hæret. potestate*, ubi reges hæreticos non esse reges, sed excommunicandos, imo bello persequendos contendit. Quantas turbas seditionesque hoc impium dogma excitaverit, historiæ omnium seculorum loquuntur. Facile vero apparet, hoc dogmate nefando aulam Romanam tantum intendisse, imperantium potestatem supremam suppressere regiaque sceptrâ pedo suo sublicere. Est in bibliotheca regia Berolinensi *Codex MSCtus GRATIANI* antiquissimus, *seculo XIII.* manu elegante in membrana conscriptus, ubi prima litera *decreti GRATIANI*, H scilicet, in parte superiore *Pontificem*, altera manu benedicientem, altera manu fasciam quandam tenentem: in parte infima litera, *imperatorem* altera manu gladium, altera prædictam fasciam apprehendentem representat, ipsi fasciæ vero hic notabilis & simul fastuosus verliculus inscriptus legitur:

Rex ego sum regum, lex est mea maxima legum.

Te facio regem, tu rectam dilige legem.

Qua sententiâ totum *ius publicum aulæ Romanæ*, uniuersali e diametro contrarium, depingitur, insimul-

Bæbmeri I. P. uniu.

Pp

que

§. VII. Multo minus *Pontifici* vel vlli alii potestas erit, *vinculum obedientiæ*, quo subditi constringuntur, relaxandi. a)

§. VIII.

que ostenditur, Reges tam diu reges esse, quamdiu *rectam* diligant *legem*, h. e. cleri Romani placita. Vt nam vero omnes eodem ausu pontifici restitissent, quo PHILIPPVS Pulcher BONIFACIO VIII! sed forsan in aliis non defuit voluntas, quin subditorum superstitio executionem impediuit. Hæresis, nec religio ipsa, quæcunque sit, statum publicum tollit, mutat, aut eam afficit, & res conscientia est, quæ sicuti subditiis est relinquenda, ita eadem libertate imperantes multo magis frui debent. Est hæresis *dissensus a religione dominante*, & ita novam *sectam*, vel, vt loquuntur, *novam religionem* constituit, quæ iura imperii non concernit, cum ethnici reges idem imperium, quod Christiani gerunt, optimo iure exerceant.

- a) Vinculum *obedientiæ* est ex propria subditorum submissione, qua imperanti simul potestatem in se dederunt. Aut itaque imperantes alteri subsunt, aut non. Priori casu non sunt imperantes, cum possint a superiori deponi & actionum suarum rationes eidem reddere teneantur: Posteriori, deficit superior, qui vinculum subiectionis in subditiis tollere possit. Equidem Pontifex imperium in imperantes sibi arrogat, & vi huius tot imperatores excommunicavit, subditosque a vinculo subiectionis absoluit. At talis relaxatio iuri *universali* e diametro repugnat, quod singulis rebus publicis *independentiam* tribuit, & hætenus monstruosa illa Monarchia, cui etiam reges colla submittere deberent, ab omnibus sæculis ita impugnata est, vt quæ a Pontifice acta sunt, vi, astutia & *subdolis artibus* gesta sint. Nulla grauior pettis rebus publicis imminere potuit, quam hæc sacra Tyrannis, quæ Monarchomachi.

§. VIII. Et in hoc principio naturalissimo consenserunt omnes, quibus curæ cordique salus reipublicæ fuit, nisi studio *hierarchie* abrepti sunt. *b)*

§. IX.

machisimum adhuc superat, cum prætextu *autoritatis diuinæ* adhuc instructa sit, quæ facile vulgus superstitione captum decipere potest. Sensit Germania hanc pestem, cum HENRICI IV. & FRIDERICI I. exautoratio subditos armaret, & bellum civile excitaret, ut fere dicere possis, non grauiorem hostem vnquam rebus publicis imminuisse, quam Pontifices, qui animam & spiritum rerum publicarum extinguere conati sunt. Et forsitan illa pictura, de qua ad §. præcedentem mentio facta, adumbrare voluisse videtur FRIDERICI I. fata, quorum memoria eo tempore adhuc recens erat. Sed ab hac tyrannide reipublicæ hoc tempore prouidentia diuina liberatæ sunt.

- b)* HAYMO Episcopus Halberstadiensis in c. 13. ad Rom. satis conuenienter ait: Siue bona sit illa potestas, siue mala, quicumque ei resistit, subtrahendo seruitiū ab ea, denegando tributum, & honorem non præbendo, quem ei debet præbere, Dei ordinationi resistit & dispositioni, cuius ordinatione illi principantur. Veteres Christiani aperte profitebantur, se pro Imperatoribus ethnicis, qui in ipsos tamen læuiebant, preces fundere, ceu pluribus ostendi *diff. de iure precum publ. c. 1. §. 10. seqq.* AENEAS SYLVIVS lib. de ort. & aut. Imp. Rom. c. 16. in hunc sensum ita loquitur: Tolerandum est patienter, quicquid princeps facit inique, expectandaque est vel successoris emendatio, vel superni correctio iudicis, qui violentias & iniurias non sinit esse perpetuas. Cum Darius a Bello lethaliter vulneratus esset, Alexander hoc nefandum facinus vindicare studuit hac ratione, quod ad ultionem pertineat, iam non suam, sed

§. IX. Quatenus tamen voluntatem suam submittere *potuerunt & voluerunt*, eatenus obligantur, & ita in hac obligatione censetur exceptus ipse Deus, tanquam *superior. c)*

§. X.

exempli, communemque omnium regum esse causam, quam negligere illi & indecorum & periculosum esse, quippe cum in altero iustitia eius, in altero etiam utilitatis causa versetur. IVSTIN. lib. XI. c. 15. CVRT. lib. V. in f.

c) Notum est vulgatum: Deo magis obediendum esse, quam hominibus, h. e. quævis extrema potius esse toleranda, quam ut secundum præceptum principis illa agamus, quæ voluntati Dei aduersantur. Veritas huius adserti satis certa est, sed non raro homines sibi fingunt præcepta Dei, ut sub hoc prætextu obedientiam imperantibus denegent. Iussus erat AMBROSIVS, ut templum traderet Imperatoris delegatis, respondet: *Mandatur: trade basilicam, h. e. dic aliquod verbum in Deum & morere, nec solum dic aduersus Deum, sed etiam fac aduersus Deum.* Ita interpretabatur Ambrosius mandatum Imperatoris de templo hæreticis tradendo, & sub hoc prætextu obsequium denegabat, cum tamen traditio templi nihil contra voluntatem divinam contineat, cum Deus templis non indigeat, sed templa potius sint in imperantis potestate. Inde pergit: *allegatur, Imperatori licere omnia, ipseus esse vniuersa.* respondeo: noli te grauare Imperator, ut putes te in ea, quæ diuina sunt, imperiale aliquod ius habere, noli te extollere, sed si vis diutius imperare, esto Deo subditus. scriptum est, quæ Dei Deo: quæ Caesaris, Casari. Ad Imperatorem palatium pertinet, ad sacerdotem ecclesiæ. Publicorum tibi mœnium ius quaesitum, non sacrorum. Verum dicitur: mandasse Imperatorem: debeo & ego vnā basilicam habere. Respondi: non licet tibi illam habere. Quid tibi cum adultera? adultera

vera

§. X. Si modo manifeste constet, mandatum imperantis esse impium & iniquum: *in dubio d)* enim potius parendum.

§. XI.

vera enim est, quæ non est legitimo Christi coniugio copulata c. 21. c. 23. qu. 8. Miserrima sane est philosophia Ambrosii, quæ superstitionem circa templa ubique præse fert, ne dicam, quod manifeste ius supremum imperanti circa sacra deneget. Meliorem philosophiam secutus est PAPINIANVS, qui cum a CARACALLA iussus esset, ut fratricidium GETÆ colore iuris defenderet, detrectavit recte obsequium, asserens: *non tam facile est parricidia excusare, quam admittere*, & ita gloriosam sustinuit mortem. Rusli e contrario domino in omnibus, quicquid etiam tyrannice mander, obedientiam præstare dicuntur, cum Dei voluntate omnia geri existiment, CHYTR. *Chron. Saxon. lib. 1.* ad quam obedientiam tamen ius publicum vniuersale eos non adstringit, conf. GROT. *de iur. bell. & pac. lib. 2. c. 26. §. 3. & in not. ibidem*, vbi plena manu id illustrat.

- d) Alias quidem in dubio abstinendum esse ratio docet, sed tantum in iis negotiis, quæ nullam necessitatem agendi habent, sed æque facile omitti possunt. Ast in iis, quæ necessitatem agendi habent ex *vinculo subiecti- nis*, talis electio haud salua est, quin potius tam diu præcise obedientia præstari debet, donec de iniquitate manifeste constet. Nulla est a ciuili societate magis aliena opinio, quam *in dubio non esse parendum*, cum ita subditi facile sibi dubium fingere possint ad detrectandum obsequium. Et ita subditi pro causa sui principis in hostem ire debent, vtut de *iustitia causæ* illis non fatis constet. Si, vbi iubeantur, philosophatur OTHO apud TACITVM *lib. I. histor.*, *querere singulis liceat, pereunte obsequio, etiam imperium intercedit*; & paucis interiectis: *parendo potius quam imperia ducum sciscitando res militares (subditorum) continentur.*

§. XI. Præterea idem præceptum applicari nequit, si *iubentis* tantum iniquitas adsit, non *exsequentis*. e)

§. XII. Sunt quoque subditi *ex voluntate imperantis* magistratui subalterno f) ad obedientiam obstricti; sed sicut hæc obligatio est *subordinata*, ita semper censetur excepta imperantis persona.

§. XIII. Extendit quoque hæc obedientia se ad ea, in quibus subditi sibi libertatem, imperantis pacto præcedente, ff) retinere.

§. XIV.

e) Non semper peccatum est in executione. Inique sæpe princeps extorquet a subditis tributa, in quorum *solutione* nihil iniqui latitat. Peccabat David iubendo, ut populus numeraretur. Ioabus eum a proposito graviter dehortabatur, tandem vero, rege idem mandatum urgente, obtemperavit.

f) Magistratus subalterni intuitu subditorum publicam personam & auctoritatem habent, sed non *ex horum submissione* sed *imperantis voluntate*, intuitu cuius *meriti* subditi sunt. Cum itaque subditi hisce ad obedientiam obstricti sint *ex voluntate imperantis*, certe *contra voluntatem* eius illis obedientiam præstare nequeunt. Nequaquam itaque audiendi sunt, qui inferiori magistratui facultatem resistendi principi concedunt, si forsan contra officium agere videatur, inter quos est DANAËVS lib. 4. *poliz.* & Stephanus Iunius Brutus, cum tamen inferiores magistratus omnem suam auctoritatem a summo imperante habeant, ab eo debeant, & intuitu eius plus iuris non habeant, quam ceteri subditi. Hoc unicuique tantum eis relictum est, ut, quæ obstat executioni mandati videantur, referre imperanti possint, sed neutiquam eidem resistere.

ff) Non raro subditi in delatione imperii quædam excipere

§. XIV. Præterea (II.) subditi quoque obligantur ad *patiendum*, g) quæcunque etiam illis iniuria inferatur.

§. XV.

pere solent, quorum libertatem imperans ipsis pacto publico promittit, v. c. ne turbentur a principe in *imunitatibus, privilegiis*, aliisque *iuribus*, quin quando armata manu ciuitates occupantur, capitulatione præuia, plerumque pactum hoc ei inferi solet, *de iuribus ciuium non imminuendis aut tollendis*. Quid itaque dicendum, si princeps postmodum ea tollat, imminuat? Contra fidem pactorum utique agit, iniurius est in subditos, sed *conditio subiectionis* facit, ut obedientiam tandem nec in hoc casu possint recusare, aut eidem resistere, cum talis resistentia cum subiectione consistere non possit. Quodsi vero tertius guarantiam horum pactorum in se recepit, *iure gentium* defendere subditos alterius imperantis poterit, ut pactis stet: ast subditi contra principem nihil tentare possunt, cum iis nunquam colores iuris deficiant, quibus facta sua incrustare possunt, de quibus tamen iudicare subditis integrum haud est. Vallet hic quoque illud VALENTINIANI imperatoris ad milites: *Vestrum fuit, ut me extolleretis ad imperialem dignitatem; res autem administrare, non iam vestri, sed principis ipsius esse, vos ipsi quoque dixeritis: itaque vos deinceps imperata facere & quietos esse, me autem, quid facto opus sit, curare decet*. Equidem HVBERTVS de iure ciuitatis lib. 1. sect. 9. c. 3. §. 17. & 18. excipit casum, si *lex commissoria* adiiciatur pactis publicis, ut si rex non seruet iura *fundamentalia*, *populus omni obsequii vinculo solutus sit*, vti Poloni hodiernum adhuc stipulari solent. Verum tale pactum statui ciuili contrariari & plane inane esse iudico, cum deficiat superior, qui de eo iudicare possit, an & quatenus contra leges fundamentales imperans peccauerit, nec vnquam rationes iuris deficiant, quibus facta sua iustificare possit, de quo infra pluribus.

g) Duplex obligatio ex *subiectione* fluit: α) ad obedientiam

§. XV. Atque adeo ne quidem ob *religionem* eiusque illibatam conseruationem *b)* arma contra

dum §) ad patiendum. Supra ubi de limitibus imperii actum est, hoc satis excussum, & simul ostensum, principis potestatem se quidem non extendere ad iniuriam subditis inferendam, interim subditos in publici boni gratiam resistere non posse, & haecenus facta eiusdem effectum externum iuris habere, quod etiam Deus innuit in descriptione iuris regi i Sam. VIII. Plenius hac de re egit GROTIUS de I. B. & P. lib. 1. c. 4. Non posset salutis publicae ratio subsistere, si promiscuum resistendi arbitrium singulis concessum foret. Tyranno tamen, qui exercitio talis sit, resisti eumque occidi posse volunt. HUBER. cit. l. Verum recte animaduertit illustris THOMASIVS in obseruat. ibid. vix in hypotesi definiri posse, quisnam pro tali habendus sit, & si vel maxime de eo constaret, singulis tamen ius resistendi vel occidendi haud competere, ut ita tota haec doctrina ad speculationes meras referenda videatur. Bene TACITVS: Bonos imperatores voto expetendos, qualescunque tolerandos. Idem alibi: quomodo sterilitatem aut nimios imbres & cerera naturae mala, ita luxum & auariziam dominantium tolerate. Vitia erunt, donec homines, sed neque hac continua, & meliorum interuentu pensantur. Alii asserunt, eum pro Tyranno, cui resisti possit, habendum esse, qui notorios imperii fines excedit in detrimentum totius reipublicae. Sed quis subditorum de eo iudicabit? Non singuli, quia nullo iure hoc iudicium sibi arrogare possunt; non omnes, quia populus de eo, quod reipublicae conducit, arbitrari nequit, quod iudicium omne in imperantem transiit.

- b)* Fuga potius amplectenda, quam armis huiusmodi vtendum, ad exemplum primitiuorum Christianorum, de

tra imperantem subditi capeßere poßunt, fed potius quæuis mala tolerare debent.

§. XVI. Equidem GROTIVS quibusdam in cafibus hanc obligationem ceßare defendit, fed vel *ad regulam non ſpectant*, i) vel admodum dubii funt. k)

§. XVII. Quodſi hoſtis iruadat territorium, quamdiu quidem ſubditi hoſti reſiſtunt, eidem non obligantur; aſt poſtquam a ſuo legitimo impe-

de quibus plura egregia adduxit GROTIVS de I. B. & P. lib. 1. c. 4. §. 7. De conuallentibus plura ſingularia adduxit Dn. HENNIGES in *Comment. ad Grot. cit. l.* Fratrum Bohemorum exemplum quoque inſigne eſt, quod ad illuſtrandam hanc materiam adſeratur, quorum fata ſane admiratione digna funt.

i) Sic lib. 1. c. 4. §. 8. huc reſert caſum, ſi principes ſub populo ſunt. Sed ita ſummum imperium non habent, quin populi miniſtri potius dicendi ſunt. In §. 9. huc reſert caſum, ſi imperans imperium abdicauit, aut manifeſto pro dereliſto habuit. Sed ita in fortem priuatorum incidit; qualitate enim depoſita, ceßant omnes effectus qualitati illi cohærentes. Tale quid imputant WENCESLAO, quod imperium pro dereliſto habuerit, de quo ex circumſtantiis hiſtoricis iudicandum.

k) Huc reſert in §. 11. ſi hoſtili animo in rempublicam ſauiat, fed talis caſus vix dabilis eſt, & plerumque in applicatione priuatæ iniuriæ quorundam pro *hoſtilitate in vniuerſam rempublicam* aſſumuntur. In §. ſeq. habet caſum de *clauſula commiſſoria*, de quo iam ſupra actum eſt. Idem iudicium formandum de caſu in §. 14. propoſito.

imperante amplius defendi nequeunt, *l)* & victoris iugum subire coguntur, soluti sunt a priori nexu, & nouo imperanti tamdiu obligantur, quamdiu eius potestati subsunt.

§. XVIII. Ceterum vinculum hoc subiectionis, obligatio tam arcta ad parendum, non aufert singulis libertatem *emigrandi, m)* & pristi-

l) Supponi ergo casus debet, vbi omni auxilio legitimi imperantis destituti sunt, ita enim se submittere hosti licite potuere, cum legitimus princeps in hoc consensisse præsumentus sit, vt potius hostis potestatem subeant, quam cum totali destructione ciuitatis resistent. Neutiquam itaque contra obligationem subditorum existimandæ sunt pactiones, quas cum viatore tales subditi omni defensione destituti ineunt, vti plerumque fieri solet, cum ita se potius conferunt in sui legitimi principis commodum. Vnde licite homagium victori præstant, preces pro eo fundunt in ecclesiis &c. cum hæc omnia sint subiectionis consequentia.

m) Loquor hic de iure publico vniuersali, si præterea libertas subditorum emigrandi haud restricta fuerit. Hoc enim conclamatum est, posse imperantem hanc libertatem restringere, vel certis demum sub conditionibus admittere, qua lege deficiente, subditis hæc libertas salua manet. Equidem obstare videtur vinculum arctissimum, quo imperanti sunt obstricti, quo se liberare posse, inuito imperante, non videntur, eadem ratione, qua serui iugum seruitutis declinare haud possunt. Verum sicut magna diuersitas occurrit inter seruos & subditos, ita argumentum ab illis desumptum non stringit. Et licet subditi semel voluntatem suam imperantis voluntati submiserint, seque ad obedientiam obstrinxerint, ex natura tamen rerum publica-

blica-

pristinas sedes derelinquendi, quatenus tali emigratione nullum ciuitati praeiudicium creatur.

§. XIX. Quodsi enim migratio tenderet in
gra-

blicarum per se non fuit *perpetua subiectio*, vel quod se ad *perpetuam subiectionem* obstrinxerint, sed quod, quamdiu subditorum numero continentur, sinceram & debitam obedientiam praestare velint. Potuit ergo singulis libertas emigrandi relinqui, quæ vires reipublicæ nec minuit nec supprimit. Nunquam deficit alter. Et denique cum tot circumstantiæ obuenire possint, quæ pro varia vitæ humanæ conditione urgeant emigrationem, quæque in tanta copia hominum euitari non possunt, imperans, naturæ humanæ optime conscius, potius emigrandi facultatem singulis reliquissæ, quam ademisse videtur, id quod exempla gentium quoque docent. CICERO *orat. pro Cornel. Balb. p. m. 719.* hoc exemplo ciuium Romanorum declarat, aiens: *iure nostro neque mutare ciuitatem quisquam inuitus potest, neque, si velit mutare, non potest, modo adsciscatur ab ea ciuitate, cuius esse se ciuem ciuitatis velit; & post pauca inter iura præclara atque diuinitus a maioribus comparata inter alia refert, ne quis in ciuitate maneat inuitus. Hæc sunt enim, pergit, fundamenta firmissima nostræ libertatis, sui quemque iuris & retinendi & dimittendi esse dominum.* Equidem BODINVS *de republ. lib. 1. c. 6.* distinguit inter *domicilii commutationem* & *patriæ repudiationem*, vt illam quidem permissam, non æque hanc licitam censeat, quo ipso respexisse videtur ad placita iuris Rom. secundum quæ forum originis immutabile erat. Ast de eo non est quæstio, sed tantum de iure publico vniuersali disputamus. Mere ciuile est, quod de *origine* disponitur in iure Romano, cum iure naturæ, mutata origine, omne vinculum relaxetur & solvatur.

n) Sc.

grauem reipublicæ iacturam, *n*) vel in fraudem eius *o*) fieret, delictum constitueret, & ab imperante impediri posset.

§. XX.

n) Scipissime, ait BODINVS de republica lib. 1. c. 6, principes ingeniosos homines præmiorum magnitudine ac immunitatum illecebris ad se pertrahunt, siue ad finitimos principes debilitandos, siue ad suos ciues erudiendos, siue ad opes & copias cogendas &c. Debet discessus esse innoxius, alioquin imperans illum recte prohibet, ne respublica detrimentum capiat. Quid enim, si plures ex ciuitate discedere vellent, maxime illi, ex quorum commercio respublica floruit? quid, si artifices aliorum se conferre velint, cum tamen inter sit imperantis, ne huiusmodi artifices ad vicina loca emigrent?

o) Huc respexit R. I. de anno 1512. ibi: und nachdem sich mannigfaltig im Reich begiebt, daß etliche leichtfertige Unterthanen umb verschuldete Sachen von ihrer Herrschafft oder Nachbarn empören, und unwillens besteißigen, ihre Herrschafft oder derselben Unterthanen bedrauen, und umb ihre vermeinte Forderung nicht ordentlich billig Recht nehmen wollen: haben wir denselben zu begegnen geordnet und gesetzet, daß hinfüro dieselben niemand wissentlich enthalten, haufen, herbergen und dergleichen Fürschub thun &c. Similiter in R. I. de anno 1544. §. 83. cauetur: Doch soll kein Stand den andern zu seiner Religion dringen, noch dem andern seine Unterthanen abpracticiren oder wider jede Obrigkeit in Schutz und Schirm nehmen &c. Idem repetitum in R. I. de anno 1551. §. 93. Pertinent huc etiam, quæ in A. B. tit. 16. de Pbalburgeris constituta leguntur: Ceterum quia nonnulli ciues & subditi principum, baronum & aliorum hominum, sicut frequens ad nos querela reduxit, inquam ordinaria subiectionis querentes abücere, imo ausu temerario contemnentes

in

§. XX. Præterea emigrandi libertas restringi potest, (I.) si aliud insuper vinculum peculia-
re p) adsit, ob quod discedere subditus non possit.

§. XXI. (II.) Si *lege publica q)* emigratio prohi-

in aliarum ciuitatum ciues recipi se procurant, & frequenter in præterito procurarunt, & nihilominus in priorum dominorum, quos tali fraude præsumserunt vel præsumunt deferere, terris, ciuitatibus, oppidis & villis corporaliter insistentes, ciuitatum, ad quas hoc modo se transferunt, libertatibus gaudere, & ab eis defensari contendunt, quin in partibus Alemanniae Phalburgeri consueuerunt vulgariter appellari. Quoniam autem patrocinari non debent alicui fraus & dolus &c.

p) Subditi ad officium publicum ab imperante adsumti discedere, vel illud deferere, inuito eo, non possunt, cum vinculum illud, quod ex officio suscepto eosdem stringit, indissolubile sit intuitu subditorum, vt eo se liberare non possint, sed imperans tantum eos remouere queat, prout suo loco dictum est. Similiter glebæ adscripti, proprii homines, & Wildfangi tam adstrictissimæ conditionis sunt, vt discedere haud possint, eodem modo, quo serui iugum herile excutere non possunt.

q) Talein legem vt inhumanam inualidam esse quidam asseruerunt. vid. KLOCK. *de vestigal. concl.* 63. SCHEPLITZ *ad consuet. march.* P. 4. tit. 14. §. 2. quod libertati naturali aduersetur, & contra ius gentium sit, contra quod princeps nihil disponere possit, MYLER AB EHRNB. *de princip. & stat. imp.* c. 63. Ast enim vero, si huiusmodi argumentis robur quoddam inesset, imperanti interdictionem esset, in aliis rebus quoque libertatem subditorum restringere, id quod tamen minime asseri potest, prout supra euictum. Quin semper libertas subditorum restrin-

prohibita sit. r)

§. XXII. (III.) Si alias *intempestiva* s) fuerit, h. e. eo tempore suscipiatur, quo subditis imperans valde eget.

§. XXIII. Sicuti autem in totum prohiberi, ita quoque ita restringi lege publica potest, ut discessurus *onera quædam* t) præstet in commodum illius reipublicæ, quam deferere intendit.

§. XXIV.

restringi potest, quatenus reipublicæ utilitas, salus & incolumitas id postulat. Neque hæc emigrandi libertas simpliciter potest dici *iuris gentium*, prout *legem*, sed tantum quatenus *facultatem naturalem* denotat, quæ tamen mutari omnino potest. Quia si lege publica emigrandi libertas prohiberetur, id agnovisse videntur, qui in illam se recipiunt, scientes, se legibus reipublicæ ligari.

r) Sic Mediolani Senatus decreto nec ius alienæ civitatis capere, nec domicilium in eiusdem imperii finibus commutare fas est, nisi prius impetrata venia & honorario principi soluto. Plura alia exempla collegit BODIN. *de republ. lib. 1. c. 6.*

s) Ita enim vergeret discessus in reipublicæ præiudicium, nec innoxius amplius dici posset, quod tamen requiritur, prout ad §. 19. dictum; inde ratio postulat, ut discessurus emigrandi propositum imperanti mature significet, nisi satis constet, quod nullum in emigratione reipublicæ imminet periculum, vel decrementum.

t) Ita in multis civitatibus receptum est, ut subditus, deferere civitatem volens, de omnibus suis bonis certam pecuniæ summam solvere cogatur, quam pensionem vulgo vocant *die Nachsteuer*, *Abzug*. Antiquissimum hoc collectandi genus esse, vel inde constat, quod

§. XXIV. Ceterum vtut subditi omnia iura, quibus ad se suaque inter homines tuenda egent, in imperantem transtulerint, & se ad omnimodam subiectionem obligauerint, quædam tamen iura illis illibata manserunt, tum *inter se*, tum *intuitu imperantis. u)*

§. XXV.

quod iam Cæsar Augustus eo vsus legatur ad varia bel-
lorum incommoda sustinenda. DIO *lib. LV.* TACIT. *IV.*
annal. 55. Fundatur hæc dispensatio optima sane iuris
ratione; quoniam enim discessurus tot commoda ex se-
curitate publica, per rempublicam constituta & con-
seruata, percepit, æquum quoque est, vt in horum
compensationem aliquid largiatur in vsus publicos, vn-
de porro onera publica sustineri possint. Et cum hæc
ratio vniuersalis sit, singuli ad huiusmodi onera obli-
gantur, nisi se exemptos doceant. Ipsa exemptio est iu-
ris positiui, nulla iuris vniuersalis, & ita in hac disci-
plina explicari nequit. Potest etiam pacto mutuo ci-
uitatum exemptio constitui, qualia pacta hinc inde in
Germania occurrunt. vid. KNIPSCHILD *de ciuit. imp.*
lib. II. c. 20. n. 22. MYLER, *de Stat. imper. c. 63. n. 8.*
seq. BESOLD. thes. pract. voc. Abschoß.

- u) Iam P. gener. ostensum est, in republica dari duplicis
generis negotia, *publica & priuata.* Illa quidem ad
disciplinam præsentem spectant, hæc vero ad *ius pri-
uatum*, quod identidem vel *vniuersale* vel *particulare*
dici potest. Ceterum iura subditorum priuata sunt
infinita, prout status subditorum varius est, quæ ta-
men ad hanc disciplinam primario non pertinent,
quæ principaliter iura negotia publica dirigentia com-
plectitur. Equidem HVBERS *de iure ciuit. lib. 2.* hæc
quoque fufius explicuit, verum, vt supra iam mo-
nitum est, intra terminos huius doctrinæ non stetit,
& plura aliena immiscuit. Quædam tamen, quæ huc
pertin-

§. XXV. Iura, quæ *intuitu imperantis* sibi vindicare subditi possunt, ea potissimum concernunt, circa quæ imperanti ius nullum competit, quorsum refero illa quæ ad *religionem* spectant, x) quæ iure naturæ subditis libera manserunt.

CAP.

pertinere videntur, & ex statu civili quandam necessariam determinationem accipiunt, ad caput sequens referuabo.

x) Supra iam libertatem subditis circa ea, quæ religionem concernunt, asserui *lib. II. c. V. §. 5. seqq.* quæ hic quoque repetenda sunt. Commendari hæc in re meretur GERARDI NOODTII dissertatio erudita *de religione ab imperio iure gentium libera*, quæ a Dn. BARBEYRACIO in gallicum quoque versa est sermonem, & BECMANNI *diff. de iure subditorum circa sacra*. In ceteris iuribus priuatis princeps pro salute publica disponit, sed hæc Deus benignitati suæ reservauit, cuius solius imperium in conscientias fundatum est. Neque etiam excogitari potest, in quem finem imperans subditis formulam religionis præscribere veller, quæ ad intellectum & animum vnice spectat, & tantum modum & periculum eius vertitur, qui religionem veram vel falsam amplectitur. Et sane omnis coactio a religione tam aliena est, vt merito verendum sit, *ne tandem populus ad impias libertinorum & de numine male sentientium opiniones vi nimia & magistratus seueritate adigatur, adempto religionis, quam probant, cultu, & inculcata eius, a qua abhorream, profitenda necessitate, vt monuerunt Protestantes Belgici anno 1566. in literis ad Ducem Parmensem scriptis apud THVANVM lib. XL. p. 414.* Quantas calamitates sententia contraria pepererit, docent nuptiæ Parisienses, varia gentium excidia, inprimis vero Iudæorum miserrimæ clades, vt omnibus notum est.

y) Faci-